

Кыргыз Республикасынын
Билим берүү жана илим
министрлигү

Министерство
образования и науки
Кыргызской Республики

БИЛИМДИ БААЛОО ЖАНА ОКУТУУ УСУЛДАРЫ БОРБОРУ
ЦЕНТР ОЦЕНКИ В ОБРАЗОВАНИИ И МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ
CENTER FOR EDUCATIONAL ASSESSMENT AND TEACHING METHODS

Респубикалык олимпиаданын III (облустук) этабы
III (областной) этап Республиканской олимпиады

Кыргыз тили жана адабияты

(орус класстары үчүн)

Фамилиясы/ Фамилия		Аты/Имя	
Атасынын аты/ Отчество			
Мектеби/Школа		Айылы/ Село	
Району/Район		Шаары/ Город	
Облусу/Область			
Телефону/ Телефон			

Нускама

Олимпиаданын жазуу туру кыргыз тили жана адабияты боюнча тапшырмаларды камтыйт.

Тапшырмаларды аткарууга 4 saat убакыт берилет. Ар бир тапшырма ар кандай балл менен бааланат.

Олимпиада тапшырмаларынын аткарылышынын башкы критерийи – өз алдынчалык. Бардык тапшырмалардын жооптору берилген деңтердин ичиндеги атайын көрсөтүлгөн жерлерде бир ГАНА көк калемсап менен аткарылышы керек.

Конкурсанттарда кошумча материалдын (көркөм адабият тексттери, түрдүү сөздүктөр, окутуу-методикалык адабият, уюлдук байланыш каражаттары, компьютер ж.б.) болушуна жол БЕРИЛБЕЙТ. Олимпиадада телефон чалууларга жана социалдык тармактардагы коммуникацияга, олимпиада катышуучулары тарабынан тапшырмалардын талкууланышына жана орток аткарылышына тынуу салынат. Бул шарттар бузулганда, окуучу олимпиада катышуучуларынын курамынан чыгарылат.

Тапшырмаларды орток аткаруу же көчүрүү фактылары байкалган иштер, аткарылган тапшырмалардын сапаты жана санына карабастан, нөл упай менен бааланат.

Тил тапшырмалары. Конкурсанттарга сунуш кылышкан тил тапшырмалары тил илиминин бардык бөлүмдөрүн камтыйт жана окуучулардын жөн гана билимге түз жетүүсүнө эмес, билимин чыгармачылык менен колдонуусуна жана сабактарда калыптандырылган (лексика, грамматика, пунктуация, окуу жана түшүнүү боюнча) жөндөмдөрдү көрсөтүп берүүсүнө багытталган.

Пикир. Пикир жазуу үчүн окуучуларга адабий тексттер сунуш кылышнат. Жазылган иш бүтүн, ырааттуу, аягына чыккан текст болууга тийиш. Катышуучу

- бардык жагдайларды жана деталдарды эске алыш, ырааттуу текст жазса;
- текстте берилген окуяларга, буюмдарга, каармандарга, кубулуштарга өз мамилесин туюндурса;
- жүйөлөрдү колдонуп, теманын формулировкасына таянып жана өз ойлорун тексттен, башка чыгармалардан, жеке тажрыйбасынан алышкан мисалдар менен чагылдырып ой жүгүртсө,

жазылган иш жакшы деп эсептелет.

Тил жагынан катышуучу

- сөз байлыгын;
- грамматикалык конструкцияларды түрдүүчө колдоно билүү жөндөмдүүлүгүн;
- теориялык-адабий түшүнүктөргө (троп жана стилистикалык фигурандардын аттарына) ээ экенин көрсөтөт.

Иштин көлөмү эң аз дегенде 150 сөздү түзөт. Эгер иш кайра айтылган же көп бөлүгү кайра көчүрүлгөн комментарийсиз баштапкы тексттен гана турса, анда иш нөл упай менен бааланат.

Кыргыз тили жана адабияты боюнча облустук олимпиаданын тапшырмалары
(орус класстары үчүн). **2-күн.**

Аткаруу убактысы: 4 saat

Эскертуү: “Бир гана жооп жазыла” деп көрсөтүлгөн учурларда бирден көп жооп жазылган болсо, биринчи жооп гана каралат!

1. Төмөнкү тексттин тийиштүү жерлерине тыныш белгилерин койгула.

Эскертуү: Баш тамга жана кичине тамгаларды өзгөртпөгүлө!

Ар бир туура эмес коюлган тыныш белги үчүн тийиштүү балл кемитиilet!

Повесттеги башкы линиялардын бири байбиче менен келин мамилеси. Изилдөөчүлөр дал ушул мамиледен өөн издең экөөнү карама-каршы полюска кооп карап келишти. Бирок чынында андай эмес. Экөөнүн ортосундагы мамиле салттуу кыргыз этнопедагогикасынын жоболорунан анчалык деле алыс аттап чыкпайт. Жамийла жаңы келин болуп келгендеги жана кийинки эпизодтордо кадимки салтка ылайык Сейитти кичине бала деп тергейт келин катары бир байлам жолугун дайыма салынып жүрөт. Бригадир Орозмат Жамийланы араба айдоого чакырганда эң алдын өз кайын эне кайын атасынан эмес байбичеден улуксат сурайт байбиче болсо келинин аяп аны жумушка чыгаргысы келбейт себеби араба айдоо эркектин жумушу. Бирок Жамийланын араба айдоосуна байбиченин акыры маакул болушуна үч нерсе себеп болот биринчи себеп Сейиттин айдай берсин же аны эмне карышкыр жейт беле деген эркектик сөзү анткени эркектин сөзү кыргыз үй-бүлөсүндө ар дайым чечүүчү учурда чекит коё турган сөз болгон экинчи себеп кайниси Сейиттин кошо журушү себеби жеңе менен кайнинин бирге жүрүшү коомдо өкүм сүргөн элдик жөрөлгө бойунча иштин оң жагына чечилүчү нерсе болгон үчүнчү себеп Орозмат бригадирдин согуш учуру эркектердин жоктугу туралуу нускалдуу кеби башкача айтканда ошол учурдагы жалпы кырдалды түшүндүрүшү.

2. Жогорку тексттеги жалаң туюк муундан турган сөздөрдү (сөздөрдүн формаларын) тапкыла.

Эскертуү: Ар бир туура эмес жооп үчүн тийиштүү балл кемитиilet!

3. Жогорку тексттен курамындағы үндүүлөрдүн бардыгы кууш болгон, башкача айтканда, курамында кең үндү катышпаган сөздөрдү (сөздөрдүн формаларын) тапкыла.

Эскертуү: Ар бир туура эмес жооп үчүн тийиштүү балл кемитиilet!

4. Жогорку тексттеги орфографиялык ката менен жазылган сөздөрдү (сөздөрдүн формаларын) тапкыла.

Эскертуу: Ар бир туура эмес жооп үчүн тийиштүү балл кемитилет!

5. Жогорку тексттеги асты сызылган сөздөргө (сөз формаларына) морфологиялык талдоо жүргүзгүлө.

6. Жогорку тексттен атоочторду тапкыла жана алардын түрлөрүн көрсөткүлө.

7. Жогорку текстте баш жана айкындооч мүчөлөрдүн катышына карай сүйлөмдүн эң көп кайсы түрү колдонулган?

8. Текстте колдонулган төмөнкү эки сөздүн синонимдерин жазгыла (мааниси жактан текстке туура келиши керек):

Жооп: Өөн – _____

Жоболорунан – _____

9. Төмөнкү эскирген сөздөрдү историзм жана архаизмдерге бөлүп, таблицанын тийиштүү жерлерине жайгаштыргыла:

бакшы, дарс, датка, дұнуйө, жайчы, жатакчы, зындан, кемесия, колхоз, мұлдө, найза, от араба, падыша, саадак, сарбаз, туулға, удайчы, Фрунзе, хан, ырашкер

Эскирген сөздөр	
Историзмдер	Архаизмдер

10. Төмөнкү фразеологизмдерди маанисине карай таблицада берилген фразеологизмдердин түшүннан тийиштүү жерлерге жайгаштыргыла:

Ит менен мышыктай

Коюн-колтук алышкан

Көз жашындай

Төрт тұлғу шай

Уй түгүндөй

Үрүп чыгар ити жок

Фразеологизм	Синоними	Антоними
Иттин кара капталынан		
Адалдан түгүжок		
Шилекей алышкан		

11. Төмөнкү тапшырма беш жуп сөздөн турат. Калың шрифт менен жазылган жуп эки сөздүн ортосундагы байланыштын үлгүсүн көрсөтүп турат. Ушул жуптагы сөздөрдүн ортосундагы байланышты аныктап, жооп вариантынын ичинен дал ошондой байланышта болгон жуп сөздөрдү тандагыла. Тандаган жообунардагы сөздөрдүн орун-тартиби үлгүдөгү сөздөрдүкүндөй болушу керек.

экономика : микроэкономика

- (А) организм : микроорганизм
- (Б) тема : микротема
- (В) биология : микробиология
- (Г) телескоп : микроскоп

12. Төмөнкү тапшырмада бош калтырылган жери бар сүйлөм берилген. Сүйлөмдүн төмөн жагында төрт жооп вариантынын ичинен сүйлөмдөгү бош жерге мааниси жагынан көбүрөөк туура келгенин белгилегиle.

Бир ок менен эки коён атып дегендей, бул ата-эне эки _____ берди.

- (А) кызын удаа-удаа күйөөгө
- (Б) кызына ар башка үй сатып
- (В) уулуна бир бөлмөлүү үй сатып
- (Г) уулунун үйлөнүү тоюн бир күндө

А. Саспаевдин «Сарала ит» аңгемесинен алынган үзүндүнү жана У. Маматованын «Ит» аттуу ырын окуп чыккыла. Бул эки чыгарманы салыштыргыла. Эки чыгармада кандай жалпылыктар жана айырмачылыктар бар? Автордук ой-жүгүртүүлөргө өзүндүн оюнду билдирип, аны негиздеп жаз. Бул чыгармаларды окуп чыккандан кийин сенде кандай сезимдер жараптады? Чыгармаларда кандай көркөм сөз каражаттары колдонулган, аларды колдонуу аркылуу чыгарманын образдык-маанилик мазмуну, идеясы кантин ачылып берилген? Бул кошумча суроолорду берилген чыгармаларга карата пикир жазууда пайдалангыла.

...Мени да, башкаларды да ойлонто турган ушул Сарала иттин тириүү кезинде “ау” деп бир ирет да үргөнүн же бирер аял короосунан кууп чыкканда бөйрөгүнө тийген муштумдай таштын зардабынан болсо да, “каңк” этип койгонун уккан эмесмин. Ит башы менен чыдамкайлык жана сабырдуулукту ушунчалык өздөштүрүп алышына эмнелер себеп болгонун билүү кыйын. Айтор, көптөн бери адамдарга белгилүү болгон ойго карата айтсак, ал, мүмкүн, жашоо үчүн күрөшүүдөн тажаса керек. Өмүрдө кездеше берүүчү сансыз тоскоолдуктар анын жалынын өчүрүп, баш көтөргүс кылыш кетсе керек. Карап турсаңыз, бечара ар качанда өзүнүн жалпы аалам алдында күнөөкөр экенин сезген немедей кишилерге, малдарга, ал түгүл өсүп турган чөптөргө да жалтана карайт. Эң бир өкүнүчтүү жери, байлоодогу тиши кычышкан иттер да түн ичинде аны көрсө, көрмөксөн болуучу же мүлдө көргүсү келчү эмес. Бечаранын башка иттерге деген шыгын айта турган болсок, жолбун итти көргөндө көкүрөгүндө жаны бар ар кандай ит кыйратып таштоочудай үрүп жетип баарын, анан ага кыр көрсөтүп, күйругун чагарактатып, а жер, бу жерин жыттап каларын элдин баары билет. Ал эми жолбун ит кезигишип калган күндө, Сарала ит ага тик карап койчу эмес.

Биздин көчөнүн эркектери Сарала иттин жарык дүйнөдө өмүр сүрүп, тапканы болсо жеп, жан сактап жүргөнүн капарларына мүлдө алышпайт. Көчөнүн аялдары болсо ага кандайдыр бир көңүл буруп, аны “уруу ит” дешип жаман керүшөт. Сарала итти уруп, короодон кууп чыгуучулар да көбүнчө ошолор. Бечара ит таяк жеп, короодон куулуп чыккандан кийин, өзүнүн арсыздыгынан көргөн кордугун заматта унутуп коюп, дагы баякысынча эле эч нерсе болуп өтпөгөнсүп, башын салып жай басып бара жатканын көрөр элем. Ал көбүнчө күнөөсүз эле куула берчү. Ошол куулуп бара жатып артына карачу да эмес.

Ал бир санда жок макулук болду да, иттер жамаатына да, адамдарга да тырмактын ағындай пайда келтирбegen бойдон кетти. Эгер башка иттерди туурамыш болуп, үйүгүшкөн иттердин жанына жөн эле жандап жүргөн болсо, анда иттер жамаатына ээрчиген эмгеги менен салымы бар деп айтууга болор эле. Ал эми адамга пайдасыздыгы жөнүндө айтпасак да болот. Илгери аны канчалык таптап бакса да, бир ирет үрүп ээсин кубанта албаптыр. Өлтүрүп таштоого кыйбаган соң, андан тажаган эssi: “Бар, эми өз күнүндү көр!” деп бошотуп жиберген. Эгер ал ээсинин короо-жайын коргоо максатында эмес, деги өзүнүн кирби өмүрүнөн зеригип болсо да, үн чыгарып койсо, анда ал адамдар үчүн бир аз эмгеги бар деп таанылмак.

Сарала иттин бардык кылык-жоруктарын бир-бирлеп ойлоно келгенде, ар кандай адам баласы анын сенделип жүргөнүнөн көрө, тезинен топуракка айланып кетишине боор ооругандыктан болсо да тиленери белгилүү иш. Анткени ал бир пайдасыз жан эле.

Өсүмдүктөр дүйнөсү да өзүнөн урук калтырыш үчүн күн нурун талашып, бириңен бири бийик өскүсү келерин ойлогонумда, Сарала иттин иттигин мүлдө кечире албасмын!

Ит

Каңгыйсың ачка, ток болуп,
Ток күнү катуу шоктонуп,
Үрөсүң өткөн-кеткенге.
Ач калып, алың кеткенде,
Көңүлүң келбейт үргөнгө,
Көрүнгөн чоочун үйлөргө,
Үмтөтүп, шимшип барасың,
Буюрса шыбага аласың.
Бир киши билбейт жашыңы,
А түгүл билбейт атыңы,
Күчүгү элең кайсы иттин,
Эскерип аны айтат ким?!
Мойнуңа таккан тогоон жок,
Кайтарган же бир короон жок.
Айып жок сенде, арман бар.
Үйрөткөн эмес адамдар,
Урууну таап келгенди,
Же ээрчиp алып мергенди,
Ууга түк чыккан эмессин.
Санабайт итке сени эч ким.
Байлоодо багың жарашса,
Тагдырың гана бак ачса,
Адамдар жайың билишсе,
Болмоксуң сен да бир итче.
